

Harka Ödön¹

A gépesített hadviselés kérdésének szovjet megközelítése a két világháború között

I. rész

The Soviet Approach of the Mechanised Warfare in the Period between the Two World Wars (Part One)

Absztrakt

Triandafillov tábornok A korszerű hadseregek hadműveleteinek jellege című munkájában már megjelent a nagymélységű hadművelet kategóriája. A támadó hadműveletek mélységi kiterjedése kapcsán rámutatott arra, hogy ez alapvetően a védelem mélységi tagoltságától függ, amely gépesített hadseregek esetében 80-100 km is lehet.

Tuhacsevszkij tábornok A háború új kérdései című művében tovább finomította Triandafillov gépesített hadviselésre vonatkozó elképzeléseit. Meglátása szerint az arcvonalak szélesebbé válásának következtében a döntő ütközet megvívásához szükséges, a szárnyakon végrehajtott manőverek teljesítésére nem marad hely, emiatt a küzdelem frontális jellegűvé alakult át már az I. világháborúban is. A tábornok szerint a megkerülő hadműveletek a légierő és a harckocsik bevetésével határozottabbá válnak majd, a meglepetésszerű alkalmazás pedig tovább fokozza az új típusú harci eszközök hatékonyságát.

Kulcsszavak: *Triandafillov, Tuhacsevszkij, mélyhadművelet, hadműveleti lépcső, áttörés, gépesített hadviselés*

¹ Doktorandusz, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola – University of Public Service, Doctoral School of Military Science, PhD student, e-mail: odon.harka@eulerhermes.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4195-1262>

Abstract

General Triandafillov created the category of deep operations in his work called 'The nature of the modern armies' operations'. Regarding to the depth of attack operations, he pointed out that this depends on the deepness of the defence lines, and that the defence in the depth can be 80-100 kilometers long in case of mechanised armies. Tukhachevsky developed further the imaginations of Triandafillov relating to the mechanised warfare in his work entitled 'The new questions of the war'. He assumed that, as a consequence of the widening of the front lines, there will not remain enough area on the wings to perform any maneuvers needed for the decisive battle, so the combat actions became frontal already in the World War I. He assumed that the outflanking maneuvers will become more effective by applying air forces and tanks, and the surprise will increase further the effectiveness of the new war machines.

Keywords: *Triandafillov, Tukhachevsky, deep operation, operational echelon, breakthrough*

1. Történeti előzmények

A harckocsik tömeges bevetése kapcsán a harcéljárások és szervezési elvek fejlesztése érdekében az 1920-as évek elején elsőként az angol John Fuller² és Basil Liddel Hart³ emeltek szót. Fuller a hadsereg gépesítését és a harckocsik tömeges alkalmazását prioritásként határozta meg, Liddel Hart véleménye pedig árnyalta a fulleri doktrinát, szerinte ugyanis a harckocsik önmagukban nem képesek a harcászati, hadműveleti siker kivívására, a győzelmet az összefegyvernemi (gépesített gyalogság és harckocsik egy kötelékben való egyesítése) harctevékenység biztosíthatja.

A háborúban győztes Franciaország hadseregében az I. világháború befejezését követően a védelem mindenhatóságának elve érvényesült. E megfontolás alapján kezdődött el a francia–német határ mentén a Maginot-vonal néven híressé vált erődrendszer kiépítése.

A vesztes Németország katonai vezetői ezzel szemben – a harckocsik mint támadó fegyverek nagyütemű fejlődésével és elterjedésével – új szervezési és alkalmazási eljárásokat gondoltak, illetve fejlesztettek ki.

² John Frederick Charles Fuller (1878–1966) vezérőrnagy, hadtörténész és teoretikus. Katonai ismereteit a sandhursti Királyi Katonai Akadémián, illetve a Camberley-i Törzsakadémián szerezte. Szigetországi, dél-afrikai és indiai szolgálat után, az I. világháborúban a Honi Erőknél töltött be törzsisztvi beosztást, majd Franciaországban harcolt a 7. hadtest állományában, illetve 1916-tól a Géppuskás Hadtest (a későbbi „Tankhadtest”) főparancsnokságán. Mint hadtest vezérkari főnök, ő dolgozta ki az 1917. évi cambrai harckocsitámadás, valamint az 1918. őszi offenzíva terveit. Bár a teljesen gépesített hadseregére vonatkozó – 1919-ben megalkotott – elképzelése soha nem valósult meg, különböző fontos vezetői beosztásokat látott el, mint az aldershoti kísérleti dandár parancsnoka. *John Frederick Charles Fuller*. Elérhető: <https://biography.yourdictionary.com/john-frederick-charles-fuller> (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

³ Basil Liddel Hart (1895–1970) őrnagy, brit katonai szakíró, haditudósító. Az I. világháborúban – egyebek között – Ypern és a Somme térségében harcolt századparancsnoki beosztásban, miközben kétszer sebesült. Ezt követően széles körű nemzetközi elismertséget szerzett hadtörténeti, elméleti és haditudósítói tevékenységével. *Liddell Hart, Basil Henry, Sir*. International Encyclopedia of the First World War. Elérhető: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/liddell_hart_basil_henry_sir (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

Az Oroszországban az 1921-re megszilárduló szovjet hatalom katonai gondolkodói a két világháború közötti időszakban megalkották az úgynevezett „mély hadművelet” elméletét és hitet tettek az összefegyvernemi hadviselés mellett.

2. Vlagyimir Kiriakovics Triandafillov

A két világháború közötti szovjet katonai gondolkodók közül Vlagyimir Kiriakovics Triandafillov⁴ tábormok volt az egyik első szakértő, aki az 1929-ben megjelent, *A korszerű hadseregek hadműveleteinek jellege* című művében vizsgálta és elemezte az eljövendő háborúk hadműveleteinek jellegét, valamint várható méreteit.

2.1. A csapásmérő hadsereg

A szerző munkájában meghatározta a csapásmérő hadsereg kategóriáját, aminek olyan szervezeti felépítést szükséges biztosítani, amely lehetővé teszi azt, hogy a sereget saját erejéből több, egymást követő hadműveletet is végre tudjon hajtani, illetve olyan hadieszközökkel kell azt ellátni, amelyek képesek és elégségesek az ellenfél ellenállásának leküzdésére.⁵

Triandafillov tábormok tanulmányában már megjelent a nagymélységű hadművelet fogalma, amelynek végrehajtása során a szerző szerint minden esetben számítani kell a váratlan helyzetekre, az ellenoldal megerősödésére, arcvonalsűrűségének növekedésére. Az előre nem tervezhetőség, illetve kiszámíthatatlanság okán óvatosságra intett, az egyes lövészhadtestek arcvonalának szélességét (kellően elő nem készített védelem esetén) maximum 10 km-ben, kiépített védelem esetén pedig 4,5-6 km-ben tartotta célszerűnek meghatározni. Álláspontja szerint egy 25-30 km szélességű áttöréshez a csapásmérő hadseregnek három-négy lövészhadtesttel kell rendelkeznie az első lépcsőjében. Az első gyalogsági lépcső várható nagy veszteségei miatt a második és harmadik lépcsőhöz legalább az első lépcső felével vagy egyharmadával megegyező számú lövészadosztályt kell beosztani.⁶

A tábormok nagy hangsúlyt fektetett az ellenséges erők lefogásának kérdésére is. Számításai szerint egy négy-öt lövészhadtestből (12-18 lövészadosztály) álló csapásmérő erőnek 16-20 tüzérezredre és 8-12 harcokocsizászlóaljra van szüksége a feladatának eredményes végrehajtása érdekében.⁷

A sikeres támadó műveletek nem nélkülözhetik a hatékony légi és szárazföldi felderítést sem. A légi felderítésnek a harci zónában legalább a napi háromszori berepüléshez elegendő repülőgéppel kell rendelkeznie, emellett szükséges az is, hogy a vezetésnek

⁴ Vlagyimir Kiriakovics Triandafillov (1894. 03. 14. – 1931. 07. 12.) harcolt a polgárháborúban, 1926–1931 között tábormoki rangban a Vezérkar Hadműveleti Főnökségének vezetője, 1928–1929-ben hadtestparancsnok volt. Légi balesetben vesztette életét. Elérhető: <https://weaponsandwarfare.com/2017/05/27/vladimir-triandafillov-1894-1931/> (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

⁵ Ötvedi Ignác (szerk.): *Szemelvények a szovjet katonai teoretikusok és katonai írók műveiből 1917–1940*. Budapest, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Hadművészet Története Tanszék, 1969. 81.

⁶ Uo. 82.

⁷ Uo.

rendelkezésre álljon egy vagy két lovashadosztály, amelyek a szárazföldi felderítési feladatokat képesek elvégezni. Biztosítani kell a megfelelő csapatlégvédelmet (csöves légvédelem és vadászpülők), a vízi akadályok leküzdése pedig megköveteli a pontos (utász-) egységek felállítását (hadtestenként egy nehézhíddal), a kommunikáció fenntartásához pedig híradócsapatok szükségeseik.⁸

A csapásmérő hadseregek – hadseregek közvetlen alakulatként – megerősíthetők vegyi harceszközökkel és alakulatokkal, valamint könnyű- és nehézbombázó repülőgépekkel. A szerző rámutatott arra, hogy a rendelkezésre álló technikai eszközök mennyisége és minősége döntő jelentőséggel bír a csapásmérő hadseregek szervezése során, ezek hiánya vagy minőségi problémái a gyalogosegységek jelentősebb előerővesztését okozhatják.⁹

2.2. Felvonulás az ütközethez, szétbontakozás

A korabeli viszonyokat alapul véve – a tábornok szerint – az egyes magasabbegységek mozgékonyosságát elsődlegesen a vasút biztosítja, azonban a kirakodást követően a hadművelet során a hadsereg egységeinek számára komolyabb távolságok leküzdése is szükségessé válhat. A háborús cselekmények kezdeti időszakában, találkozóütközetek esetén a főerőkkel történő megütközésig az egyes csapatrészeknek is végre kell hajtaniuk hosszabb-rövidebb meneteket, a mélységi hadművelet eredményes végrehajtásához pedig a meneteket (átcsoportosítás) egyidejűleg kell végrehajtani az egyes magasabbegységeknek, ami jelentős logisztikai nehézségeket okozhat.¹⁰

Az átcsoportosítások során kiemelt jelentőséggel bír a menetsáv szélességének meghatározása, amelyet a gyors mozgás, a pihenőhelyek, (élelmiszer- és ivóvíz-) beszerzési lehetőségek kihasználása, valamint a manőverezési szabadság miatt a lehető legszélesebbre szükséges kijelölni, csökkentve ezáltal a menetoszlopok hosszúságát, így az utánszállítási igényt is, illetve növelve az átkaroló manőverek lehetőségét.¹¹

A lövontatású tüzérség a lövészadosztályokkal együtt osztható be a menetoszlopokba, a harckocsik viszont önálló oszlopokban mozoghatnak, amelyek a vasúti kirakodásukat követően teherautókon vagy lánctalpaikon közlekedhetnek. Szintén önálló oszlopokat alkothatnak a műszaki (utász- és hidász-) egységek a hadtesteknek alárendelten, a hadtápegységeket (utánpótlás) pedig az adott hadtest felvonulási útvonalaira egyenlően szükséges szétosztani.¹²

Azok a hadseregek és parancsnokok, amelyek és akik nem értik meg a tömeges csoportosításban megvívandó küzdelem lényegét, valamint nem készülnek fel erre, Triandafillov tábornok szerint vereségre ítéltnek.¹³

⁸ Ölvedi (1969) i. m. 83.

⁹ Uo.

¹⁰ Uo. 84.

¹¹ Uo.

¹² Uo. 85.

¹³ Uo. 87.

2.3. Az ütközet lefolyása

A hadsereg parancsnokának már az elővéd harcba lépését megelőzően világos döntést kell hoznia az erők és eszközök csoportosítása kérdésében, amely döntését az ellenségtől kétnapi menettávolságnyi időben kell meghoznia. Elhatározást szükséges hoznia a főcsapás irányáról, a menet kapcsán arról, hogy az oszlopokban vagy éllel egy magasságban (párhuzamos menet) történjen-e, az arctámadásról, illetve az esetleges megkerülő manőverekről. A parancsnoki döntésnek emellett meg kell határoznia az első és második támadólépcső hadosztályainak számát, a tüzérség elhelyezkedését, valamint a harckocsizászlóaljok körleteit, figyelemmel a terepadottságokra.¹⁴

A légiérőnek (vadászgépek) a harc megindulásától kezdődően oltalmaznia szükséges a csapásmérő csoportosítás és az ezt támogató tüzérség szétbontakozását, valamint meg kell teremtenie a kijelölt, súlyponti körzetekben a légi uralmat. A hadművelet kezdetén a légiérő bombázói az arcvonaltól közvetlen közelében települt ellenséges egységekre és az e kötelek közvetlen utánpótlását biztosító csapatokra mérnek csapásokat, támogatva ezáltal a szárazföldi erők küzdelmét, majd a művelet előrehaladtával a légi bombázások fókuszát át kell kerülni az ellenséges menetoszlopokra és tüzérségre. A hadművelet kifejlődése várhatóan nem egyenletesen valósul meg az arcvonalon a kitűzött (5-10 napos) időtartam alatt, így szükségessé válhatnak oldalirányú, illetve megkerülő manőverek is, amelyek a csapásmérő csoportosítás dekoncentrációját eredményezhetik. A parancsnok feladata ezen esetben az, hogy átcsoportosításokkal gondoskodjon a megfelelő arcvonalsűrűségről a támadás főirányában.¹⁵

2.4. A hadműveletek várható időbeli tartama és mélysége

A támadó hadművelet időtartamát alapvetően meghatározza a védelemben lévő erők mennyisége és az utánpótlásként érkező egységek szétbontakozásának ideje. A védelem rendelkezésére álló eszközök fejlettsége és a gyalogságot kísérő eszközök elégtelensége miatt a szerző arra az álláspontra helyezkedett, hogy a jövőbeni hadműveletek hosszabb idejűek, illetve nehezebben végrehajthatóak lesznek. A problémát a lefogó (tüzérségi) eszközök mennyiségének növelése, a harckocsik tömeges alkalmazása, valamint a csapatok mind szélesebb körű gépesítettége oldhatja meg.¹⁶

A támadó hadműveletek mélységi kiterjedése kapcsán a tábornok rámutatott arra, hogy ez alapvetően függ a védelem mélységi tagoltóságától, amely hagyományos hadseregeket feltételezve 20-35 km, gépesített hadseregek esetében azonban 80-100 km is lehet. A várható napi előretörés mértéke szintén a szemben álló csapatok mechanizáltságának (gépesítettségének) a függvényében határozható meg: a harcászati mélység (8-10 km) leküzdéséhez két nap szükséges, a szétvert és visszavonuló egységek a tartalékokkal együtt azonban új védelmi vonalat alakíthatnak ki 6-8 km mélységben. Az ütközet térbeli kiterjedése erre figyelemmel

¹⁴ Ölvedi (1969) i. m. 88.

¹⁵ Uo. 89.

¹⁶ Uo. 91.

25-35 km mélységben valósulhat meg, amelynek leküzdésére öt-hat nap is szükséges lehet. A jelzett térnyerés eléréséhez az előrenyomulás során az egyes magasabbegységeknek azonban akár 30-40 km-t is meg kell tenniük annak érdekében, hogy az ütközetzónát elérjék.¹⁷

A támadási arcvonal szélességének kapcsán a szerző álláspontja az volt, hogy az áttörés csak akkor járhat eredménnyel, ha az az ellenséges erők jelentős részét képes lekötni, továbbá az áttörést végrehajtó egységeket a csapás iránya kedvező hadműveleti helyzetbe hozza, valamint ha az áttörés eredményeképpen a támadó egységek birtokba tudják venni azon infrastruktúrákat (utak, vasutak, hidak), amelyek lehetővé teszik a támadás továbbfejlesztését oldalirányba, illetve az ellenség hátába. Az áttörés szélessége vonatkozásában a tábornok leszögezte, miszerint annak olyan-nak kell lennie, hogy a létrehozott arcvonalrészben az ellenséges erők legalább fele felmorzsolódjon, illetve amelynek az ellenoldal általi felszámolásához az ellenség rendelkezésére álló erőinek a fennmaradó részére szükség legyen.¹⁸

Az egymás utáni hadműveleteknek folyamatos jelleggel kell zajlaniuk, amennyiben az adott hadsereg elé állított feladatok nem helyi jelentőségűek. Az ellenség feltétel nélküli kapitulációjához – ideális esetben – az ellenséget mélységben kell szétverni, az első csapás után azonnal következnie kell a másodiknak, harmadiknak, illetve szükség esetén a továbbiaknak.¹⁹

Az időben egymást szorosan követő hadműveletek mélysége a vasúti szállítási kapacitásoktól, illetve az egyes egységek gépesítettségi szintjétől függ. A mélység kedvező esetben elérheti akár a 250 km távolságot is (hadtestenként 40 db, egyenként 50 t teherszállítási kapacitású gépkocsizó szállítószázadot feltételezve), viszont a fogatolt szállítással mélységi manőverek nem valósíthatók meg. A támadás szélességi sávja maximalizálja annak mélységét, a 250 km-nél szélesebb arcvonalat feltételezve a védők előnyösebb helyzetben lesznek, mivel nagyobb számú visszavonulási útvonal áll a rendelkezésükre, így könnyebben ki tudnak térni a támadó egységek elől.²⁰

3. Mihail Nyikolajevics Tuhacsevszkij

A háborúban születő új állam katonai gondolkodói közül kiemelkedett Mihail Nyikolajevics Tuhacsevszkij²¹ tábornok, akinek a nevéhez köthető a szovjet katonai gondolkodásban úgynevezett „mély hadművelet” elméletének további kimunkálása. Az 1932-ben megjelent, *A háború új kérdései* című munkájában a szerző a modern, gépesített háború valamennyi aspektusát vizsgálta, amelyek az alábbiakban foglalhatók össze.

¹⁷ Ölvedi (1969) i. m.

¹⁸ Uo. 92.

¹⁹ Uo. 101.

²⁰ Uo. 107.

²¹ Mihail Nyikolajevics Tuhacsevszkij (1893. 02. 16. – 1937. 07. 12.) A Szovjetunió első négy marsalljának és a legnagyobb szovjet stratégák egyike. Részt vett az I. világháború harcaiban, majd a bolsevikok oldalán küzdött az orosz polgárháborúban és a lengyel-szovjet háborúban. Több nyelven beszélt, és diplomáciai feladatokat is teljesített pályafutása során. 1937-ben letartóztatták kémkedés és hazaárulás koholt vádjával, „beismerő” vallomása után halálra ítélték és kivégezték. *Mikhail Tukhachevsky*. Spartacus Educational. Elérhető: <https://spartacus-educational.com/RUSTukhachevsky.htm> (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

3.1. Az ütközet szerepének változása

Tuhacsevszkij tábornok, munkájában a napóleoni hadviselés jellemzőit tanulmányozva, rámutatott arra, miszerint a francia hadvezér valamennyi hadjárata során törekedett arra, hogy a csapatainak mozgását összehangolva, döntő ütközetet kényszerítsen ki, amelynek eredményes megvívása a hadművelet sikerének zálogát is jelentette egyben. A napóleoni stratégiát követte a 19. század második felében von Moltke²² is, azonban von Schlieffen²³ idejére a hadseregek már milliós létszámúra duzzadtak fel, amelyek az egyes ütközetek megvívásához már nemhogy csökkentették az arcvonalakat, hanem éppen hogy növelték azokat.²⁴ Az arcvonalak szélesebbé válásának következtében a döntő ütközet megvívásához szükséges, a szárnyakon végrehajtott manőverekre nem maradt hely, emiatt a küzdelem határ menti és frontális jellegűvé alakult át az I. világháborúban. A szerző meglátása szerint a hadművészet I. világháború előtti elmélete, illetve a világháborús gyakorlat nem volt képes választ adni arra a kérdésre, hogy a szemben álló felek döntő összecsapása során több száz km szélességben miként semmisíthető meg az ellenfél, emiatt a megsemmisítés feladata távolabbi és magasabb, azaz hadműveleti szintre tolódott el.²⁵ Az ütközet lényege, jelentősége megváltozott az I. világháború lövészárkharcaiban, hiszen egy ütközet már nem volt elegendő arra, hogy döntő csapást mérjen a szemben álló erőkre, ugyanakkor a rövid ideig tartó manőverező hadműveletek – amelyek által a döntő ütközet lehetősége kikényszeríthető lett volna – a hadműveletek kezdeti szakaszában (1914 őszén) nem tették lehetővé a döntő ütközet megvívását. A technikai fejlődés (elsősorban a légierő megjelenése és a motorizáció) új impulzust adott az ellenoldal fegyveres erőinek megsemmisítésére, kialakultak ugyanis a mély ütközetek (1918 Amiens), amelyek már ismét lehetővé tették a döntő csapásmérést.²⁶

3.2. A hadműveleti bénítás elvének megjelenése

A kiterjedt, széles arcvonalon a szemben álló erők hadműveleti bénítása több formában valósulhat meg. Ez hagyományos módon – támadás során – megvalósulhat a főcsappással egyidejű vagy azt megelőző, csekélyebb mélységben és szélességben véghez vitt

²² Helmut Karl Bernhard von Moltke (1800. 10. 26. – 1891. 04. 24.) porosz királyi tábornagy, 1858–1871 között porosz vezérkarfőnök, majd 1888-ig a német császári Nagyvezérkar főnöke. Nagyszerű stratégia, a porosz (később az egyesített német) haderő az ő hadvezéri irányításával vívta ki háborús győzelmeit az 1864-es porosz–osztrák–dán háborúban, az 1866-os porosz–osztrák háborúban és az 1870–71-es porosz–francia háborúban. *Helmut von Moltke*. Encyclopaedia Britannica. Elérhető: www.britannica.com/biography/Helmut-von-Moltke (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

²³ Graf Alfred von Schlieffen (1833. 02. 28. – 1913. 01. 04.) német tábornok, vezérkari főnök, az ún. Schlieffen-terv kidolgozója. Von Schlieffen 1854-ben lépett be a porosz hadseregbe. Részt vett az Ausztria elleni porosz–osztrák–olasz háborúban, majd az 1870–1871-es porosz–francia háborúban, 1891-től vezérkari főnök. Németország ekkorra már számolt a kétarcvonalas háború veszélyével, ami Franciaország és Oroszország felől fenyegetett, így a vezérkar von Schlieffen vezetésével előkészített egy ennek elkerülésére vonatkozó tervet. Ennek lényege abban állt, hogy a védekező fegyverrendszerek megerősödése miatt kialakuló állóháborút csak meglepetésszerű és gyors előnyomulással lehet elkerülni. *Schlieffen, Alfred Graf von*. Elérhető: www.deutsche-biographie.de/sfz26716.html (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

²⁴ Ölvedi (1969) i. m.

²⁵ Uo.

²⁶ Uo.

kiegészítő harcászati vagy helyi hadműveleti lekötő csapások végrehajtásával, amelyek miatt a védők képtelenek az erőiket főirányba átcsoportosítani.²⁷

Az arcvonal bénítása a fentiekben részletezettek mellett elérhető a saját erők tervezett visszavonásával is oly módon, hogy a visszavonuló egységek az ellenséget vasbeton akadályokkal megerősített, jól kiépített és előkészített védvonalakhoz csalják. Az ellenfél a támadás lendületének fenntartása érdekében kénytelen bevetni a kiegészítő erőit, adott esetben tartalékait az akadályok leküzdése érdekében azon az arcvonalon, ahol a védők szándékosan adnak fel területeket, és ahol nem tervezik a döntő csapás kivitelezését.²⁸

A hagyományos lehetőségek mellett a hadműveleti bénításra az új fegyver- és haderőnemek (harckocsik és légierő) kiválóan alkalmazhatók. A légierő és a harckocsik bevetésével a hadműveleti bénítás nem korlátozódik immár az ellenséges arcvonalra, hanem áttevődhet az ellenség mélységébe, ezáltal lehetővé válik a döntő ütközet megvívása. Tuhacsevszkij tábornok szerint amennyiben a németek az 1918. márciusi támadó műveleteik idején képesek lettek volna a francia védelmet mélységében is lebénítani, úgy a támadás az antantcsapatok összeomlásához vezethetett volna.²⁹ A szerző szerint ugyanakkor nem lehet követelmény, hogy az ellenség bénítását célzó műveletek az egész arcvonal mentén és mélységében is sikeresek legyenek, mivel a sikeresség függ a csapatok felkészítettségének fokától, az anyagi ellátástól, valamint a meglepetés tényétől.

Az arcvonal mögött elhelyezkedő harctámogató (hadtáp-) egységek lefogására, bénítására a légideszantcsapatok szolgálhatnak, akik emellett képesek lehetnek az ellenséges felvonulás számára fontos közlekedési infrastruktúra (utak, hidak, közlekedési csomópontok) elfoglalására, illetve lerombolására. A szerző rámutatott arra is, hogy a légideszanterők szintén alkalmasak lehetnek arra, hogy egy felvonuló (szállítás alatt lévő), mélységében széttagolt lövészhadosztály egyes zászlóaljlépcsőit sikerrel támadják meg, jelentősen akadályozva a hadosztály mozgását és késleltetve annak felfejlődését. Természetesen nagyon fontos az is, hogy a deszantcsapatokat az ellenoldal feltehetően leggyengébb pontjaira dobják le. A hatékony légideszant-bevetés Tuhacsevszkij szerint jelentőségében vetekszik a tengeri közlekedési útvonalak bénítását célzó tengeralattjáró-műveletekkel. A deszantcsapatokkal a harci légierőnek kell a kapcsolatot tartania, ami biztosítja számukra az utánpótlást, mindazonáltal az ilyen célra alkalmazott egységek katonáinak az ellenoldal fegyvereinek kezelését is el kell sajátítaniuk.³⁰

A bénító műveletek nemcsak az ellenséges fegyveres erők ellen irányulhatnak, hanem megvalósulhatnak az ellenség „kritikus infrastruktúrája”, azaz kommunikációs hálózatok, közlekedési útvonalak és ipari létesítmények (kohászati, illetve centralizált energiaipari létesítmények) ellen végrehajtott légi bombázásokkal is. A levegőből végrehajtott támadásokkal blokkolni lehetséges a szén- (olaj-) szállításokat, amelyek kiesése energiahányt okoz, végső soron pedig előidézheti a hadiipar leállítását is, nem beszélve a motomechanizált seregtestek mozgása lassításának, illetve megállításának lehetőségéről.³¹

²⁷ Ölvedi (1969) i. m.

²⁸ Uo.

²⁹ Uo. 10.

³⁰ Uo. 10–11.

³¹ Uo. 11–13.

3.3. A hadműveletek új formái, a mélységi műveletek és tervezésük

A hadműveletek tervezése során mindenképp figyelembe kell venni a szemben álló erők arcvonal, arcvonal mögötti, valamint a fő harci övezetek és a mélységi területek közötti eloszlását. Az átkaroló műveletek I. világháborút megelőző és világháborús megjelenési formái esetében a legnagyobb eredményt az ellenséges csoportosítások két oldalról való bekerítésével lehetett elérni, mert a lépcsőzetesen elhelyezett tartalékok részenkénti bevetése a helyzetet nem oldotta meg, azok csak külön-külön szenvedhettek vereséget sikeres átkarolás esetén. A tapasztalatokból nyilvánvalóvá vált, hogy az áttörés továbbfejlesztésének mélységi üteme az ellenséges ellenállásnak az előretöréssel egyidejű növekedésével és a megnyúló saját utánpótlási vonalak miatt fokozatosan csökken. A hadművelet mélységi tagozódása arányos a megsemmisíteni kívánt arcvonal nagyságával, azonban a végrehajtáshoz szükséges időszükséglet nem arányosan, hanem progresszív módon emelkedik, a művelet lezárásához szükséges idő múlásával az ellenség mozgásteret is nő.³²

Az átkaroló műveletek meredek iránya esetében komoly eredmény érhető el, ez azonban csak statikus védelem esetében eredményezhet sikert, alacsonyabb meredekségű szárnytámadás esetében pedig fennáll annak a veszélye, hogy nem alakul ki elegendő mélység az átkarolás végrehajtására. Tuhacsevszkij tábornok szerint az előzőekben vázolt ellentmondás akkor és úgy oldható fel, amennyiben a bekerítést végrehajtó oszlopok az első csapás után is képesek fenntartani az anyagiakban és élőerőben megnyilvánuló fölényüket, illetve képesek megállás nélkül, gyorsan kifejleszteni a sikert. Álláspontja szerint az ellenséges erők kétoldali bekerítéséhez az alábbi feltételek megléte szükséges:³³ a) az áttörési pont (szakasz) titokban tartása, a meglepetés biztosítása; b) anyagi fölény és gyorsaság; c) a csapásmérő egységek rendelkezniük kell az ellenséges csapatok lefogásának eszközeivel (tűzérség); d) a csapást mérő csoportosítás megkerülő tevékenységét az arcvonalból indított, új áttöréssel fenyegető támadásokkal kell segíteni.

Egyszerűbb a helyzet abban az esetben, amennyiben az ellenséget valamilyen járhatatlan akadály felé lehet terelni, és a megkerülés egy oldalról végrehajtható. A bekerítő műveletek tervezése és kifejlesztése során itt is nagy hangsúlyt kell fektetni a meglepetésszerű végrehajtásra, az ellenséges arcvonal folyamatos nyomás alatt tartására (új támadások kivitelezése).³⁴

A szerző álláspontja szerint a megkerülő hadműveleteknek a légi- és a harcokocsik bevetése sokkal határozottabb jelleget kölcsönöz, a gépesített egységek gyorsan és megsemmisítő erővel képesek a szárnyak átkarolására, a meglepetésszerű alkalmazás pedig tovább fokozza az új típusú harci eszközök hatékonyságát, azonban az alkalmazásuk során minden esetben figyelemmel kell lenniük a tervezőknek a hadművelet helyszínének geológiai és terepviszonyaira. Amennyiben a támadó fél nem rendelkezik a szükséges anyagi és élőerőfövélyvel az ellenség megsemmisítéséhez, az új eszközök többször ismételt, váratlan és különböző arcvonalszakaszokon

³² Ölvedi (1969) i. m. 14.

³³ Uo. 15.

³⁴ Uo. 16.

végrehajtott csapásai jelentősen képesek gyengíteni az ellenfelet morálisan, valamint anyagi szempontokból is.³⁵

Az új típusú fegyverek megjelenése és ezek új szervezeti modellje lehetővé tették azt, hogy a részletes hadműveleti tervezés kiindulópontjául a széles kiterjedésben végrehajtott frontális támadás, annak kellő előkészítése és a megsemmisítéshez szükséges tüzéségi eszközmennyiség szolgáljon. A győzelem *valószínűsége* meghatározásának első feltétele a támadási arcvonal szélessége, ugyanis minél szélesebb vonalon bontakozik ki a támadás – egyéb egyenlő feltételek mellett – annál nagyobb lesz a hadművelet sikere. A második feltétel a mélységben tagolt ellenséges lépcsők egymást követő megsemmisítésének feladata, illetve ennek körében az ellenség mélységben lévő tartalékainak a deszantlépcső általi felmorzsolásához és a megrongált közlekedési infrastruktúra megjavításához szükséges időmennyiségének tekintetbe vétele.³⁶

A felmorzsolódott, kisebb egységekre bomlott és mélységében lépcsőzött ellenség megsemmisítése a gépesített egységekkel rendelkező főerők feladata, adott esetben a deszantcsapatok közreműködése mellett. A legerősebb csapást az ellenséges erőkre nem az ellenséges főcsoportosítás szárnyain szükséges mérni, hanem annak centrumában, frontális módon.³⁷ A támadó erőket széles arcvonalon, az ellenséges felderítés elől rejtve szükséges összpontosítani és váratlanul szétbontakoztatni, amivel egyidejűleg kell birtokba venni az ellenoldal mögöttes területeit légideszanterők és gépesített egységek ledobásával. Ezt követően az egyes kötelékek által végrehajtott manőverek kombinálhatóak egymással: így lehetséges csak a főerőket mozgatva azokat az ellenséges főerők ellen, majd a mélységben lévő ellenséges csoportokkal szemben alkalmazni, de célszerű lehet az is, hogy a frissen átdobott és bevetett deszant- és gépesített egységek hajtják végre a mélységi feladatokat. A manőverezés szabadsága e stratégia alkalmazása esetén megnő, mivel a széles arcvonalon végrehajtott frontális csapás kombinálható a régebbi manőverformákkal, mint például az átkarolással, megkerüléssel vagy a mélységbe történő kijutással.³⁸

A frontális támadó manőver megtervezése során mindenképp szükséges meghatározni a támadás arcvonalának szélességét, figyelemmel elsősorban a rendelkezésre álló, az első lépcsőben védekező ellenséges egységek lefogásához szükséges tüzéségi eszközök (és bombázó repülőgépek) mennyiségére. (Egy védelemben lévő zászlóaljjal szemben a támadás lendületének fenntartása érdekében legalább egy harcokszázlólalj és egy tüzérezred szükséges). Mindemellett a tervezés során elengedhetetlen az ellenség mélységbeli tagozódásának pontos ismerete és annak megfelelő felmérése, hogy a mélységben lévő ellenséges utánpótlást biztosító (hadtáp-) egységek bénítása milyen deszanterőkkel lehetséges. A siker elengedhetetlen feltétele még a meglepetés, a gyorsaság és a saját csapatok megfelelő gépesítettségi szintje.³⁹

Az egyes hadműveletek megtervezésére hatást gyakorol a szemben álló felek fegyverzeti ellátottságának foka, motorizáltságának szintje, valamint az arcvonalak fő, illetve másodlagos jellege is. A tervezés során figyelembe kell venni a rendelkezésre

³⁵ Ölvedi (1969) i. m.

³⁶ Uo. 18.

³⁷ Uo. 19.

³⁸ Uo.

³⁹ Uo. 20.

álló anyagi és szervezeti korlátokat, a szemben álló erők szervezettségét és technikai színvonalát, a stratégiai helyzet bonyolultságát és ellentmondásosságát is. Szükséges továbbá a páncélelhárítás megszervezése (tüzérségi harcokcsikkal), az utánpótlási (hadtáp-) feladatokat ellátó egységeket pedig ki kell képezni arra, hogy az ellenséges deszantterőkkel eredményesen legyenek képesek felvenni a küzdelmet. Kiemelt figyelem fordítandó a tervezők részéről a vezetési pontok közötti kommunikációs csatornák (rádió- és telefon-összeköttetés) biztosítására, megbízható működtetésére, valamint az utánpótlás teljesítményének és folyamatosságának fenntartására.⁴⁰

A tábournak a hadműveleti tervezés kapcsán rámutatott továbbá az összhaderőnemi (haditengerészeti, szárazföldi és légierő) hadviselés fontosságára, illetve Douhet⁴¹ nyomán lehetségesnek tartotta az önálló légi hadműveletek kivitelezését a légi bombázás és légideszant-műveletek formájában. Álláspontja szerint a légi bombázás csak kiegészítő jelleggel jöhet szóba, mivel az elért eredmények kihasználásához szükségesek a szárazföldi haderőnem egységei is, ezzel szemben a légideszantegységeket inkább alkalmasnak tartotta önálló bevetésre, illetve a légi bombázás eredményeinek megtartására.⁴²

A technikai fejlődésre alapozva Tuhacsevszkij már 1932-ben lehetségesnek tartotta a repülőgépek automatikus stabilizálását a levegőben, amely vívmányt összekapcsolhatónak vélte az elektromágneses (televíziós) és infravörös képalkotással. Az így kombinált technológia alapján megoldhatónak vélte a nem megfelelő időjárás körülmények melletti pontos feladat-végrehajtást a légierő egységei számára.⁴³

3.4. A harc vezetése

A harc vezetésének nehézsége a szemben álló felek fegyveres ellentevékenysége kölcsönhatásának folyamatából következik. Az egységek konkrét harci tevékenységének megszervezését megelőzően a parancsnokoknak szükséges megismerniük elméletben és gyakorlatban is az ellenséges erők harcászati módszereit. A hadműveleti terv (a parancsnoki elhatározás) akkor mondható átgondoltnak, ha a harcfolymat megindulása és a harc végső feladata egymással összekapcsolódik, azonban a vezetés kellő rugalmassága elengedhetetlen feltétel. A parancsnoki elgondolásnak számolnia kell a realitásokkal, így a szerző számára kiemelt fontossággal bírt (alegységszinten) a vezetők önálló és öntevékeny magatartása.⁴⁴

Magasabb szinteken a jó (hadműveleti) vezetés ismerve az, hogy az összes rendelkezésre álló erőt és eszközt egy fő cél elérése érdekében képes összpontosítani,

⁴⁰ Ölvedi (1969) i. m. 22.

⁴¹ Giulio Douhet (1869. 05. 30. – 1930. 02. 15.) olasz tábornok, a stratégiai bombázás elméletének megalkotója, amit az 1921-ben megjelent *Légi uralom*, majd a *Légi háború* (1927) című munkáiban tett közzé. Elméletének lényege szerint amíg a szárazföldi csapatok defenzív taktikát folytatnak, a minden más haderő- és fegyvernem rovására kifejlesztett önálló légierő tömeges csapásokat hajt végre, főleg a polgári lakosság háborús elszántságának megtörésére, ezzel a győzelem gyorsan kikényszeríthető. *Douhet, Giulio 1869–1930*. Elérhető: www.worldcat.org/identities/lccn-n83194011/ és *Giulio Douhet*. Encyclopedia Britannica. Elérhető: www.britannica.com/biography/Giulio-Douhet (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

⁴² Ölvedi (1969) i. m. 22.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Uo. 24.

ha pedig a helyzet változása megkívánja, tudja rugalmasan módosítani az eredeti elképzeléseket, így új súlypontokat tudjon képezni új irányokban.⁴⁵

A megfelelő színvonalú hadműveleti szintű vezetés elsajátításához nélkülözhetetlenek a parancsokságok számára az egyes fegyvernemek mozgási képességének és ellátási igényének pontos ismerete, az egy időben létező, de különböző ellátási szükséglettel bíró és mobilitási jellemzőjű egységek (menet- és szállító-) oszlopainak összeállítása.⁴⁶

A hadműveleti és harcászati vezetésnek a szétdarabolt ellenséges harci és hadműveleti felépítés megsemmisítésére kell törekednie a döntő fölényben lévő saját erők szembeállításával. Elkülönülő támadási irányok esetén minden egyes irány kapcsán különálló parancsnokságot és törzseket kell megalakítani, s ez utóbbiak a törzsek személyi összetétele és képességei, illetve az egyes irányok fontosságának függvényei. A hadsereg háborúra való felkészítésében döntő jelentőséggel bír a személyi állomány kiválasztása, valamint a törzsek harci felkészítése.⁴⁷

Felhasznált irodalom

Ölvedi Ignác (szerk.): *Szemelvények a szovjet katonai teoretikusok és katonai írók műveiből 1917–1940*. Budapest, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Hadművészet Története Tanszék, 1969.

Internetes források

Douhet, Giulio 1869–1930. Elérhető: www.worldcat.org/identities/lccn-n83194011/ (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

Giulio Douhet. Encyclopedia Britannica. Elérhető: www.britannica.com/biography/Giulio-Douhet (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

Helmuth von Moltke. Encyclopedia Britannica. Elérhető: www.britannica.com/biography/Helmuth-von-Moltke (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

John Frederick Charles Fuller. Elérhető: <https://biography.yourdictionary.com/john-frederick-charles-fuller> (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

Liddel Hart, Basil Henry, Sir. International Encyclopedia of the First World War. Elérhető: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/liddell_hart_basil_henry_sir (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

Mikhail Tukhachevsky. Spartacus Educational. Elérhető: <https://spartacus-educational.com/RUStukhachevsky.htm> (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

Schlieffen, Alfred Graf von. Elérhető: www.deutsche-biographie.de/sfz26716.html (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

Vladimir Triandafillov. Elérhető: <https://weaponsandwarfare.com/2017/05/27/vladimir-triandafillov-1894-1931> (A letöltés dátuma: 2020. 11. 06.)

⁴⁵ Ölvedi (1969) i. m.

⁴⁶ Uo. 25.

⁴⁷ Uo. 26.